

BÁCS-KISKUN MEGYE IPÁRI SZERKEZETÉNEK VIZSGÁLATA FAKTORANALÍZIS SEGÍTSÉGÉVEL

PÁL ÁGNES

I. Bevezetés

Az egyes ipari ágazatok tevékenysége az adott térségben, különböző gazdasági mutatókkal mérhető. A változók kiválasztását körültekintően végeztük, általában viszonyszámokat képeztünk, melyek az egyes törvényszerűségeket alapvetően igazolták.

Bács-Kiskun megye iparának területi elhelyezkedése rendkívüli mértékben megváltozott az utóbbi évtizedeket tekintve. A főbb iparágak élelmiszer-, textilipar az Alföld „hagyományos” iparát „konzerválják”, míg ezek az iparágak jelentőségükből sokat veszítettek, addig a nehézipari ágaké növekedtek.

A vizsgálat során az ipar földrajzi elemzésen túl vállalkoztunk az *iparfejlettség színvonalának* mérésére. Ennek megfelelően a korrelációs kapcsolatok bemutatásának segítségével, valamint az iparfejlettség színvonala alapján tipizálást végeztünk. Az iparfejlettség alapvető módon határozza meg egy adott terület gazdasági életét, különösen igaz ez a Duna-Tisza közén; még akkor is, ha elismerjük, hogy a térkapcsolatok (és a gazdasági szerkezet) vizsgálatánál az ipar önmagában történő elemzése nem egyedüli célravezető — az ipart a gazdasági élet többi ágával együtt kell értékelni —, de előbb szükség van az ipar alapos feltárására is.

II. Az alkalmazott vizsgálati módszerek

A hagyományos módszereken túl többváltozós matematikai módszert, faktoranalízist alkalmaztunk, mely segítségével a megye minden települését és az összes ipari telephelyét tudtuk vizsgálni.

Bács-Kiskun megye településeinek változói:

I. A termelőerők elhelyezkedése

1. A lakónépesség száma (fő)
2. Az iparban foglalkoztatottak száma (fő)
3. A fizikai dolgozók aránya az iparban foglalkoztatottak számában (%)
4. A nők aránya az iparban foglalkoztatottak számában (%)
5. A munkások gépi munkahelyeinek száma
6. A gépek, gépi berendezések bruttó értékének aránya az összes állóeszköz bruttó értékében (%)

II. Az ipari termelés, termelékenység

7. A munkások teljesített munkaórái (1000 óra)
8. Az egy munkásra jutó állóeszköz bruttó értéke (1000 Ft)
9. Az egy munkásra jutó villamosenergia-felhasználás (kWó)
10. Az egy munkásra jutó erőgépek, villamosmotorok teljesítőképessége (kW)
11. A termelési érték alakulása (1000 Ft-ban)

III. Az ipar területi és intenzitási mutatói

12. Az ipari vállalatok és szövetkezetek száma
13. A nehézipar intenzitási mutatója
14. A könnyűipar intenzitási mutatója
15. Az élelmiszeripar intenzitási mutatója
16. Az ipari munkások koncentrátsági foka
17. Az ipari állóeszközök koncentrátsági foka

IV. Az ipari fejlődés iránya, üteme

18. Az iparban foglalkoztatottak számának abszolút változása (1975—1981)
19. Az ipari telephelyek számának abszolút változása (1975—1981)
20. A foglalkozási átrétegződés üteme
21. A teljesített ipari beruházások alakulása
22. Az 1000 lakosra jutó ipari foglalkoztatott

Az egyes változók kialakításához a következő képleteket alkalmaztuk:

$$1. \quad I_n = \frac{L_i}{n} \times 1000$$

ahol I_n = Intenzitási mutató

L_i = Könnyűipari létszám
Nehézipari létszám
Élelmiszeripari létszám
 n = Népességszám

$$2. \quad D = \frac{y_n - y_o}{n}$$

ahol D = az iparban foglalkoztatottak abszolút változása

y_n = kezdő év
 y_o = utolsó év
 n = az évek száma

$$3. \quad \hat{A} = \frac{L_1 \cdot I_{p2}}{L_2 \cdot I_{p1}}$$

ahol \hat{A} = a foglalkozási átrétegződés üteme

L_1 = a lakónépesség száma 1980.
 L_2 = a lakónépesség száma 1970.
 I_{p1} = az iparban foglalkoztatottak száma 1980.
 I_{p2} = az iparban foglalkoztatottak száma 1970.

$$4. \quad r = \frac{\sum (x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}}$$

ahol r = korrelációs együttható

x_i = tényezőváltozó
 y_i = eredményváltozó
 \bar{x} = az x változó számtani középértéke
 \bar{y} = az y változó számtani középértéke

Végezetül a korrelációs számítások és a faktoranalízis eredményeit kartográfiai módszerekkel ábráztoltuk.

III. A vizsgálatok főbb eredményei

1. Az ipari fejlődés általános jellemzői

Bács-Kiskun megye természeti adottságai alapján tipikusan mezőgazdasági térség volt sokáig. A megye jelentős részén régóta szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés virágzik. A második világháborút követően gyökeres változások következtek be mind a társadalmi, mind pedig a gazdasági fejlődés területén. Az alföldi megyéket vizsgálva különösen az ipar fejlődését lehet kiemelni. Hazai energiahordozóink területi megoszlása kedvezett a térség ipari fejlesztésének. Az 50-es évek végétől középontba került Budapest ipari részarányának csökkentése mellett az Alföld, illetve a vizsgált megye tervszerű iparfejlesztése. A Budapestről történt ipari áttelepítésekkel, valamint új nagyipari beruházásokkal indult meg Bács-Kiskun megye nehézipari fejlesztése (Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kalocsa). A kezdeti túlfeszített ütem után megfelelő arányosság mellett — figyelembe véve az egyes megyék, települések helyi sajátosságait, adottságait — fejlődött tovább az ipar. Így a megyében a 60-as évek végéig emelkedett az ipartelep és az iparban foglalkoztatottak száma. (1. ábra). Elsősorban a megye városaiban. Ebből a fejlesztési szakaszból több város kimaradt (Kiskunhalas, Kiskőrös), ami jelentősen befolyásolta ezeknek a településeknek jelenlegi iparfejlettségi színvonalát. Ezt az extenzív iparfejlesztési szakaszt felváltotta az intenzív szakasz. Az iparban foglalkoztatottak számával együtt csökkent az ipari üzemek száma, miközben a termelékenység emelkedett. Viszont az utóbbi években az ipari termelés mutatói stagnációt tükröznek. Nagyon sok ipari funkciót átvett a nagyüzemi mezőgazdaság, ami hosszú távon nem hozhat pozitív eredményeket, illetve rendkívül sok új problémát vethet föl, de fejlődést is von magával (mezőgazdaság és ipar összefonódása, ipari foglalkoztatottak visszaáramlása a mezőgazdaságba, falvakba történő visszaáramlást, a falvak infrastrukturális fejlesztésének gyorsulását). (2. ábra)

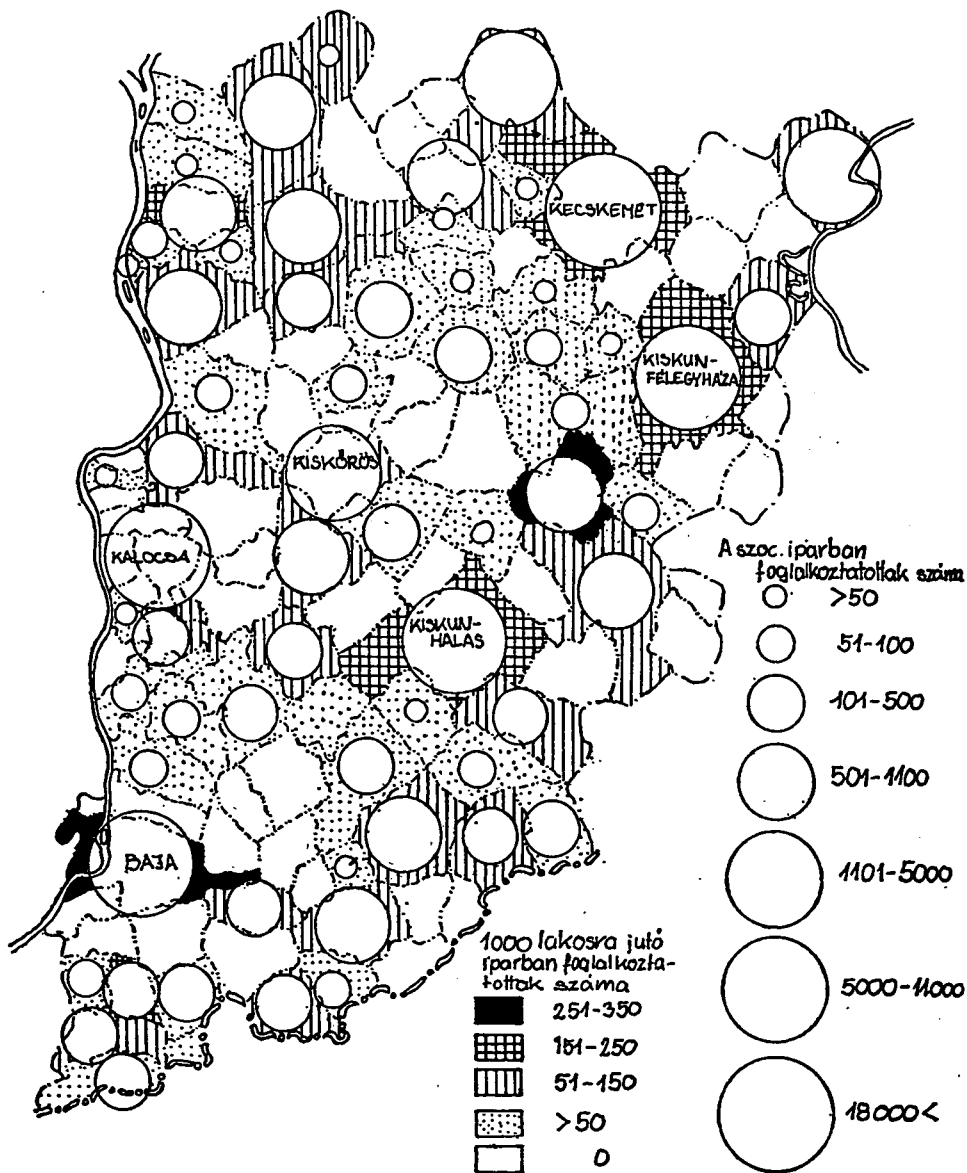
2. A korrelációs számítások eredményei

A sztochasztikus kapcsolatok bemutatására korrelációs számítást lehet alkalmazni. Az ok szerepét betöltő ismérvet *tényváltozónak*, az okozat szerepét betöltőt pedig *eredményváltozónak* nevezzük. A tényváltozó a „független változó”, amelyet x -szel, az eredményváltozó a „függő változó”, amelyet y -nal jelölünk. A kapcsolatrendszerek szorosságának kifejezésére egy korrelációs együttható számítása szolgál. A két változó közötti kapcsolat szorosságát kifejező együttható az r , melynek képességét már megadtuk. A korrelációs együttható értéke $+1$ és -1 között változhat. Ha a két változó között nincs lineáris kapcsolat, értéke zéró lesz. A számítások eredményeként, az értékek alapján három csoport kialakítása lehetséges: erős korrelációs kapcsolat: $0,75-1$ értékek között, közepes: $0,54-0,74$ és gyenge: $0-0,50$ közötti értékeknél. Az így elkészített korrelációs tábla értékeit vizsgálva, csak az erős korrelációs kapcsolatokat érdemes bemutatni (3. ábra).

a) *A szocialista iparban foglalkoztatottak száma (X) és a lakónépesség száma (Y) közötti kapcsolat.* A magas lakónépességű településeken magas az iparban foglalkoztatottak száma is. (Kecskemét, Baja, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Bácsalmás, Kunszentmiklós, Lajosmizse, Tiszakécske, Kiskur. majsza, Szank). Néhol előfordul, hogy fordított arányosság van e két változó között (Tataháza, Bátya, Szakmár, Csólyospálos, Borota). A lakosság ezeken a településeken általában mezőgazdaság-

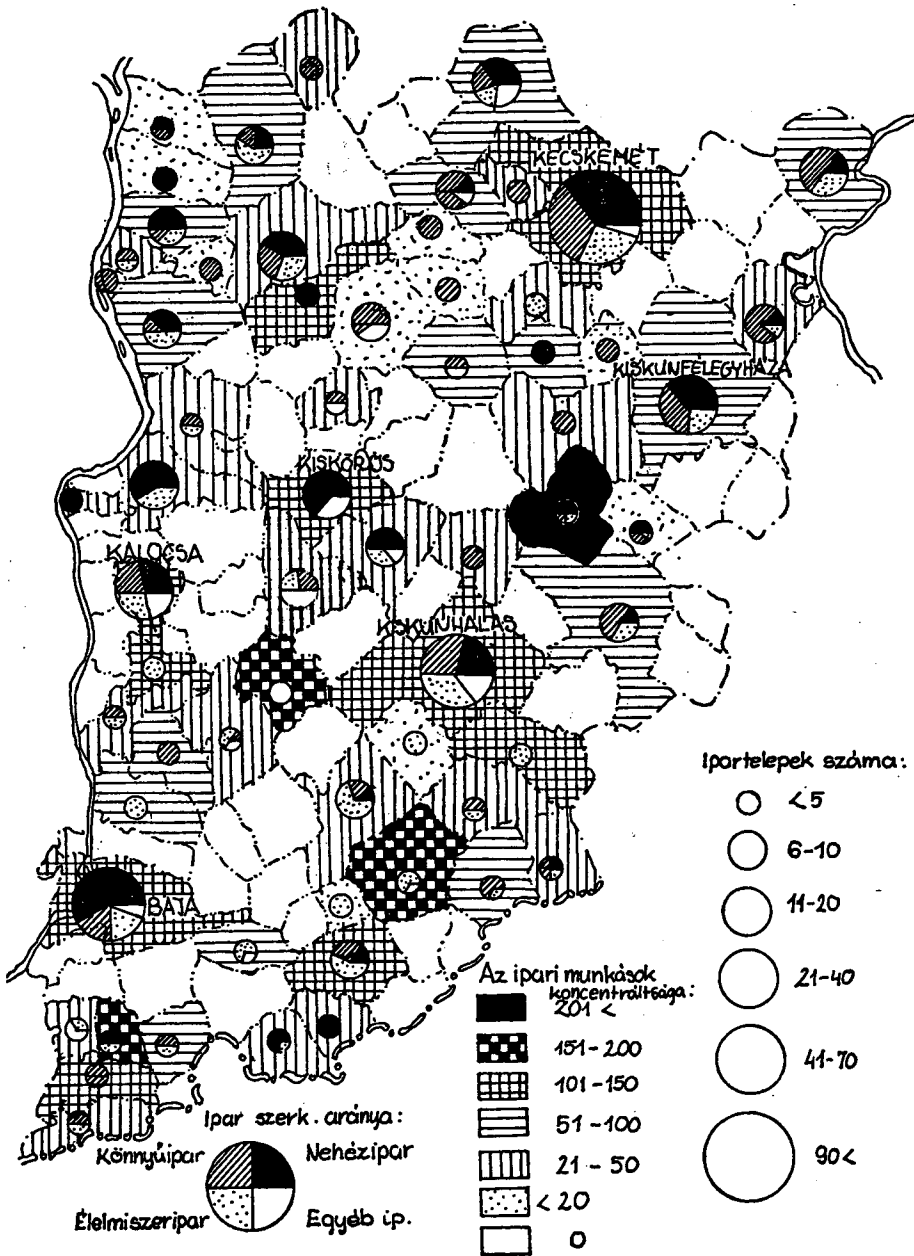
1. ábra

A szocialista iparban foglalkoztatottak száma Bács-Kiskun megyében
/1981/

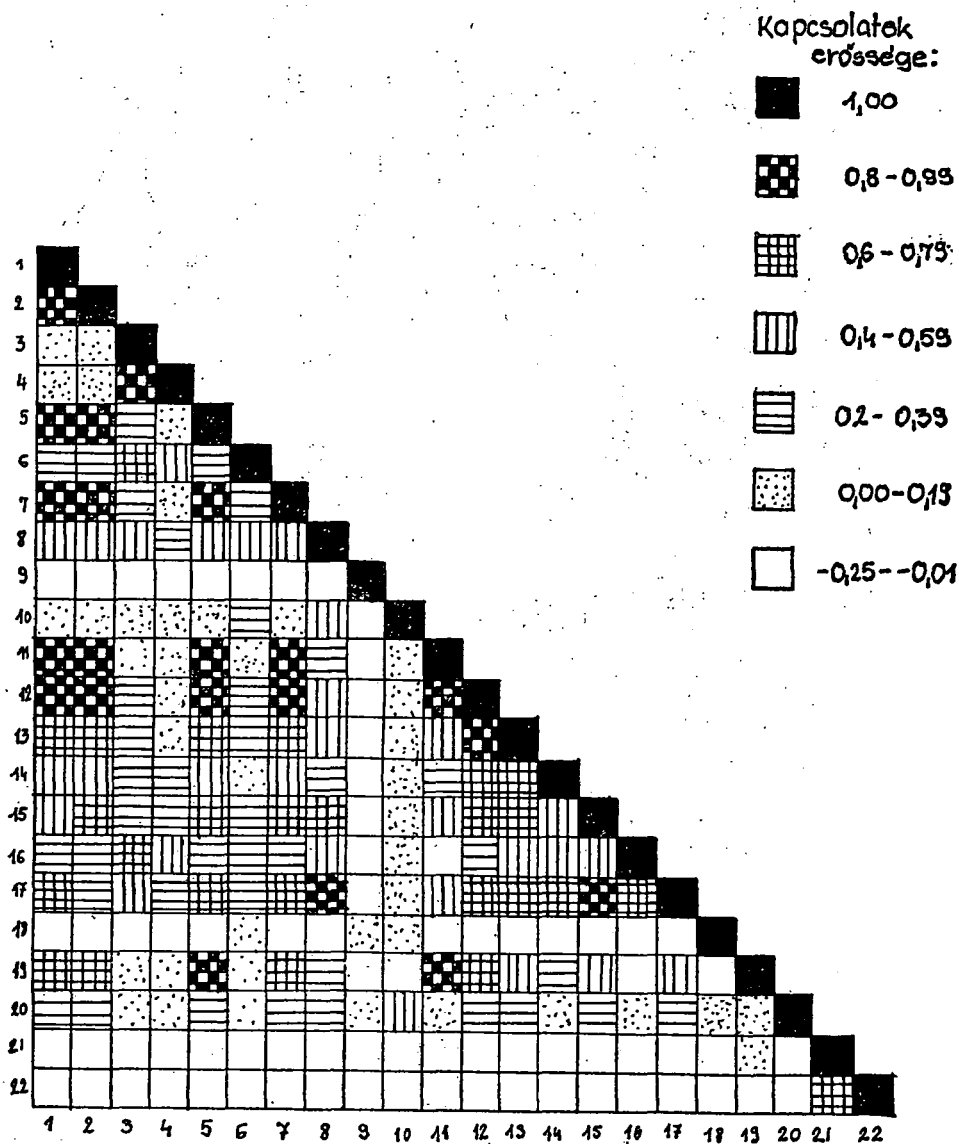
2. ábra

Az ipar koncentráltósága Bács-Kiskun megyében /1981/

3. ábra

Korrelációs számítás mátrixa:

ban foglalkoztatott. A foglalkoztatottak száma alapján a nehézipar vezet 4%-os aránnyal. Viszonylag későn indult iparosítás eredményezte, hogy a megye falvaiban munkaerő szempontból — még vannak extenzív iparfejlesztési lehetőségek is.

b) Figyelmet érdemlő összefüggés rajzolódik ki a *szocialista iparban foglalkoztatott nők arányának és a fizikai dolgozók* szoros korrelációjában. A könnyű- és élelmiszeripari ágazatokban a női foglalkoztatottság magas arányszáma már régen elfogadott, viszont az, hogy az egész iparon belül a fizikai állományban foglalkoztatottságuk is kiemelkedő, még nem mindenütt jellemző.

c) *Erős korrelációs kapcsolat van a nehézipar intenzitása és a szocialista iparban foglalkoztatottak száma között.*

A nehéziparban foglalkoztatottak aránya az iparon belüli 24,4%-ról 40,4%-ra emelkedett. A nehézipari ágazatok közül helyesen a gépipar fejlesztését szorgalmazták, de közben a könnyű- és élelmiszeripar fejlesztését sem hanyagolták el.

A nehézipar súlyának alacsony volta az ipari termelés sajátos ágazati szerkezetéből adódik. Energiaszegénység a 60-as évek elejétől lassan enyhül: Szank, Harkakötöny, Kiskunhalas, Zsana és Kelebia energiaforrásainak hasznosításával.

A gépipar a megye középső részére koncentrálódott, ide kevés alapanyagot, főleg szakmunkát igénylő ágazatok kerültek (Kecskemét, Kiskunfélegyháza). Speciális gépipari ágazatok, szerszámgépipar, vegyipari gépek, közlekedési eszközök gyártása Kecskemétre, Bajára és Kiskunfélegyházára.

A mezőgazdasági gépgyártás a megye mezőgazdasági jellegéből adódóan jelentősen fejlődött.

A *vegyipart* rendkívül kevés üzem képviseli, így alacsony a foglalkoztatottak száma.

d) Az iparban megtermelt *termelési érték nagysága* — az extenzív szakaszban — a foglalkoztatottak számának növekedésétől függött, ma viszont inkább a gépesített-ség fokától és a *hatékonyan kihasznált teljesített munkaórától*. E két változó közötti kapcsolat erőssége utal arra, hogy a megye településeinek iparfejlettségi szintje erősen heterogén, a városok iparfejlettsége viszont homogenitást mutat.

e) *Az állóeszközök és az élelmiszeripar intenzitási mutatója* közötti erős korreláció igazolja a megye élelmiszeriparának rendkívüli fejlettségét. Bács-Kiskun megye élelmiszeripara külön említést érdemel: Kalocsa, Kiskunhalas, Mélykút, Helvécia, Kecskemét, Baja, Kiskőrös, Bácsbokod, Miske, Dunapataj.

A megye iparosításának extenzív szakasza lezárult, ez derült ki az új beruházások és a többi változó közötti kapcsolatok gyengeségéből. Tehát az ipari fejlődés elsősorban nem a munkaerő növekedéséből és az új beruházások értékének növeléséből származik, hanem elsősorban a termelékenységek emeléséből.

Az utóbbi években Bács-Kiskun megye ipari fejlesztésének dinamikája meghaladta az országos átlagot. Az iparfejlesztés intenzívebbé válását jelzi, hogy a termelésnek 75%-a a termelékenységből származik. Az ipar szerkezeti változása folytatódik; a hagyományokra épülő élelmiszeripar első helyét lassan elfoglalja a nehéz- és könnyűipar (textil-, cipő- és faipar).

3. A faktoranalízis segítségével történt tipizálás

A változók kiválasztása, ezek közötti korrelációk bemutatása után következik az egyes faktorok meghatározása. A legfontosabb faktorok segítségével — a megye településeinek iparfejlettség szerinti tipizálása megtörténhet. Gépi számítás útján kiszámíthatók a matrixok saját értékei, majd eljuthatunk a főfaktorok faktorsúlyaihoz is. Tulajdonképpen egy redukciós folyamatot hajtottunk végre, melynek eredményeként 6 főfaktort kapunk. Ezen 6 főfaktor meghatározása elegendő, hiszen az összkommunalitás 84,0%-át értelmezik.

A SAJÁTÉRTÉK SZÁZALÉKOK ALAKULÁSA

1. táblázat

Faktorok	Sajátérték	Változat	
		Egyedi	Kommunált %
F_1	9,44	42,9	42,9
F_2	3,16	14,3	57,2
F_3	1,95	8,9	66,2
F_4	1,45	6,6	72,8
F_5	1,29	5,8	78,7
F_6	1,16	5,3	84,0

Az egyes faktorok azonosítása után a faktorok tartalma és elnevezése a következő:

- Az F_1 — a települések iparfejlettségi faktora,
az F_2 — a termelőerők területi elhelyezkedésének faktora,
az F_3 — a foglalkozási átrétegződés faktora,
az F_4 — az iparfejlődés irányát bemutató faktor,
az F_5 — az ipari termelés és termelékenység faktora,
az F_6 — az ipar területi és intenzitási mutatóinak faktora.

Az F_1 faktort determináló változók megfelelő módon határozzák meg az iparfejlettségi szintet. Az első faktor a szórásnégyzet jelentékeny hányadát (42,9%-át) magyarázza meg. Így tehát ez a főfaktor megfelelő mértékben ábrázolja a vizsgált jelenségeket, hiszen magába sűríti az eredeti változóknak zömét. Lényegében az eredeti változóknak azon részét, amelyek a vizsgált települések iparfejlettségi színvonalát jellemzik. A többi faktor hatása, súlya az elsőhöz képest jóval kisebb, ezért ezek értékelésére is kisebb gondot fordítunk.

Közel 10 változó 42,9%-kal adja értékét az első faktornak. Tartalmában magas a termelési érték és a munkások gépi munkahelyeinek száma, amelyek szoros összefüggésben vannak a lakosság számának alakulásával. Ez az érték egyenesen arányos a ledolgozott órák számával, valamint az effektíve létező településeken működő ipartelemek számával. Ezek kevés kivétellel általában az extenzív iparfejlesztés tényezői, viszont a termelési érték az intenzitási mutatók (nehéz- és élelmiszeripar esetében) már a fejlettebb intenzív szakaszt képviselik.

Változók	A változók tartalma	Változat
11.	A termelési érték alakulása	0,967
5.	A munkások gépi munkahelyeinek száma	0,964
1.	A lakónépesség száma	0,950
7.	A munkások teljesített munkaórái	0,941
2.	Az iparban foglalkoztatottak száma	0,935
12.	Az ipari vállalatok száma	0,898
19.	Az ipari munkahelyek számának változása	0,876
13.	A nehézipar intenzitási mutatója	0,607
17.	Az ipar állóeszköz-értékének koncentrátsági foka	0,520
15.	Az élelmiszeripar intenzitási mutatója	0,463

Területileg az iparfejlettség faktorának értéke legmagasabb a megye városaiban és Szankon. Így a Duna-Tisza közén egy párhuzamos ÉK—DNy irányú ipari tengely alakult ki, melyekre a szintén jelentős ipari fejlettségű települések (Kunszentmiklós, Dunavecse, Szabadszállás, Kerekegyháza, Kiskunmajsa, Balotaszállás) fűrészüzien kapcsolódnak. A megyes É-i határán levő települések közepes ipari fejlettséget mutatnak, hasonlóan a D-i határon levőkhöz. Általában igen alacsony az iparosodottság foka a Duna-mentén levő településeken (Tolna megye határán). A Tisza vonalán (Csongrád megye É-i részét kivéve) közepes fejlettségű települések sorakoznak. Ez talán az Alföld élelmiszer- és könnyűipari fejlettségével indokolható. A legalacsonyabb értékek a megyének azon a 48 településén találhatók, ahol szinte teljesen hiányzik az ipar. Ezek szórta helyezkednek el, vagy általában a legiparosodottabb városokat veszik körül (Kecskemétet DK-ről, Kiskunfélegyházát D-ről, Kiskunhalast É-ről, Kalocsát és Baját is gyűrűszerűen).

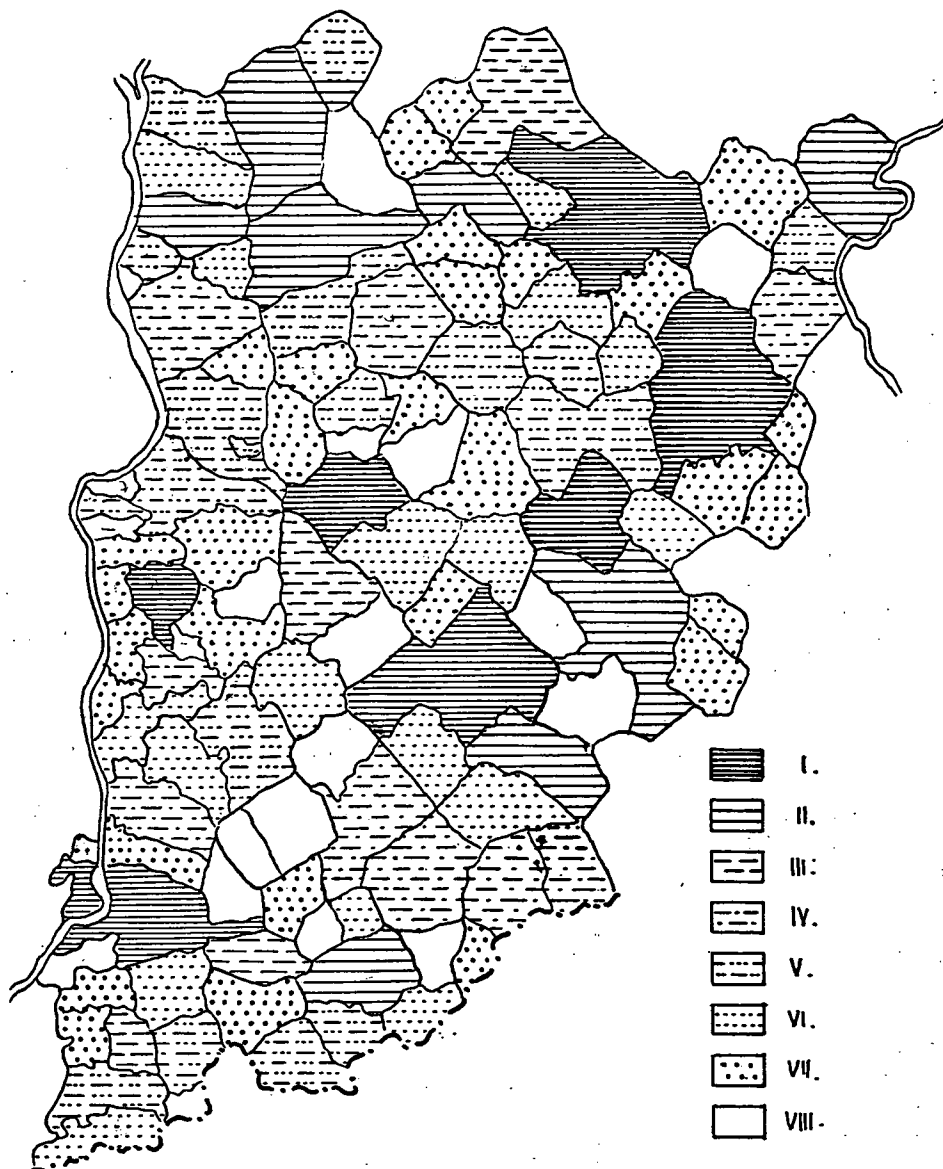
Az első faktor értékei alapján a vizsgálatba vont településeket rangsoroltuk — e rangsornak megfelelően — a homogenitást mutatókat összevonva kategóriákat alakítottunk ki. Ezek a kategóriák a következők: I. erősen iparosodott települések, II. iparosodott települések, III. közepesen iparosodott települések, IV. iparosodásnak indult települések, V. a csupán hagyományos alföldi iparosodást őrző települések, VI. gyengén iparosodott települések, VII. iparszegény települések és VIII. iparnélküli települések.

A számítások alapján képzett kategóriákat ábrázolja a „A megye településeinek ipari fejlettsége” — (4. ábra.)

A térképről leolvasható, hogy az egyes kategóriákba tartozó települések általában szórta, de ritkábban összefüggő foltokat képeznek. A leggyengébben fejlett települések a városok körül, illetve a Duna vonalán, valamint a megye közepén helyezkednek el. A *gyengén iparosodott iparszegény települések* halmaza igen népes (közel 50 település; Császártöltés, Újsolt, Jászszenlászló, Nemesnádudvar, Hetényegyháza, Hercegszántó, Dusnok, Soltvadkert, Kisszállás, Vaskút, Kunfehértó, Tázlár, Dunaegyháza, Bátya, Fajs, Dunatetőtlen, Dunaszentbenedek, Csölyospálos stb.).

4. ábra

Kategóriák az iparfejlettség alapján /1981./

Ezek a települések általában magas lélekszámmal rendelkeznek, az iparban foglalkoztatottak viszont alig érik el a 100 főt. Szinte teljesen hiányzik a nehézipar, az élelmiszeripar is csak kis intenzitási mutatóval képviselteti magát. Ezzel szemben a könnyűipar intenzitási foka magas. Népeességük főleg a mezőgazdaságban foglalkoztatott, illetve a környéken levő városok munkaerő-igényét elégítik ki.

A *hagyományos alföldi ipari képviselő* települések halmaza már jóval kevesebb települést gyűjtött össze (17, Csengőd, Fülöpszállás, Katymár, Dávod, Kunpeszér, Orgovány, Apostag, Madaras, Tass, Harta, Lakitelek, Gara, Hajós, Dunapataj, Bugac, Jakabszállás és Géderlak). E kategóriába sorolt települések legtöbbször az iparban foglalkoztatottak száma 100—400 fő között váltakozik. Nehézipari fejlettség ritkán jellemző, viszont a könnyű- és élelmiszeripar jelentősége kiemelkedő.

Az *iparosodásnak indult települések* csoportja számszerűségét tekintve kisebb, mint az előző csoport (9, Tompa, Solt, Miske, Tiszaalpár, Mélykút, Izsák, Kelebia, Sükösd és Jánoshalma). Területileg szórta Kiskunhalas, Baja vonzásában, valamint Solt a Duna, Tiszaalpár pedig a Tisza vonalán helyezkednek el. Az iparban foglalkoztatottak aránya a lakónépességhez viszonyítva 5,4%, ami a megyei átlaghoz viszonyítva magasabb. Mind a három ágazatot tekintve jelentős a könnyű, élelmiszeripar, de egyes településeken már a nehézipar is felzárkózott az előbbi kettőhöz. Az iparban foglalkoztatottak és a termelékenység alapján e csoportba tartozó településeken érdemes továbbfejleszteni az ipart.

A *közepesen iparosodott* települések csoportjában elvétve találunk egy-két települést. Számuk összesen 4, Bácsbokod, Csátalja, Kecel és Lajosmizse. Nagyon szórta helyezkednek el. Jóval magasabb az iparban foglalkoztatottak és az ipari telephelyek száma. Érdemes megemlíteni, hogy Lajosmizse a megye É-i részén, Pest és Bács-Kiskun megye határán, Bácsbokod, Csátalja a megye D-i részén és szintén határmentén helyezkedik el. Az ipari ágazatok közül minden településen a nehézipar a domináns.

Az *iparosodott települések csoportja* 8 településből áll: Tiszakécske, Kerekegyháza, Kiskunmajsa, Bácsalmás, Balotaszállás, Dunavecse, Kunszentmiklós és Szabadszállás. Rendkívül magas az iparban foglalkoztatottak száma a lakónépességhez viszonyítva, különösen Balotaszálláson. Telephelyek száma is magas, ágazatot vizsgálva a nehézipar dominál, kivétel Balotaszállás, ahol egyedül az élelmiszeripar van jelen magas intenzitási mutatóval.

Az *erősen iparosodott térség* kategóriájába 6 város és 1 község tartozik: Kecskemét, Baja, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza és Szank. Az első faktor értékét tekintve 1411-től 7452 értékig képviselik ezt a csoportot. Iparosításuk régi hagyományokra tekint vissza. Ipari foglalkoztatottjai száma a legmagasabb, mind a három ágazat igen fejlett, domináns egyértelműen a nehézipar. A nehézipar ágazatai differenciáltak: gépipar és bányászat is jelen van a megyében, noha nem egy helyen. Minden változót figyelembe véve ezek a települések a legiparosodottabbak. Külön ki kell emelni az ipar fejlődésének ütemét, irányát. Ezek az értékek itt a legmagasabbak. Ebből következtethető, hogy a fenti hat településen a jövőben is fontos szerepet játszik az iparfejlesztés, s ezt követően a tercier ágazatok, melyek fejlesztésének alapjául szolgálhatnak.

Az első faktor értékeinek mélyreható elemzése után iparfejlettség szerinti hierarchikus sorrend a következő: Kecskemét, Baja, Kalocsa, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Szank, Kiskőrös, Tiszakécske, Kerekegyháza, Kiskunmajsa, Bácsalmás, Balotaszállás, Dunavecse, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Bácsbokod, Csátalja, Kecel és Lajosmizse.

A negyedik, ötödik és hatodik kategóriákba tartozó települések ipari fejlesztése a jövőben csak mérsékelten indokolt, illetve a mezőgazdasági nagyüzemi iparszerű termelése részeként. Vagy úgy megválasztani az egyes iparágak fejlesztését, pl. élelmiszeriparét, hogy az elsősorban a hatékonyan termelő mezőgazdaság erősítését szolgálja a lakosság településen tartásával, illetve a korszerű infrastruktúra biztosításával.

Az F_2 faktort 14,3%-kal lehet értelmezni. Közel 50%-a a megye településeinek, nagy homogenitást mutatnak.

AZ F_2 FAKTOR FAKTORSÚLYAI

3. táblázat

Változók		Változat
3.	A fizikai dolgozók aránya	0,878
2.	A nők aránya az iparban foglalkoztatottak számában	0,875
6.	A gépek, gépi berendezések bruttó értékének aránya	0,756
1.	A lakónépeség száma	0,720
16.	Az ipari munkások koncentrációja	0,361
8.	Az egy munkásra jutó állóeszköz bruttó értéke	0,351

A faktor tartalma alapján a termelőerők térbeli elhelyezkedése rajzolódik ki. Az egyes kategóriákon belül rendkívül figyelemre méltó csoportosítás alakult ki. Kecskemét, Kunpeszér, Újsolt, Orgovány, valamint Harta, Sükösd, Baja kerültek egymás mellé e faktor értékei alapján. A korrelációs kapcsolatok bemutatásánál már szóltunk a megyében női fizikai dolgozók rendkívül magas arányáról. Ennek a faktornak erőssége szintén ezt a tényt látszik igazolni. Az iparágakat vizsgálva itt elsősorban a könnyűipar ágazatainak fejlettségéről beszélhetünk. A városokat más szempontból értékelve, a kisebb települések extenzív fejlesztési lehetőségek meglétének voltára lehet következtetni, ennek a faktornak az értékeléséből (5. ábra).

Az F_3 faktor, az iparban foglalkoztatottak átrétegződési ütemére enged következtetni. A többi változó általában negatív előjellel vesz részt a faktor tartalmának meghatározásában.

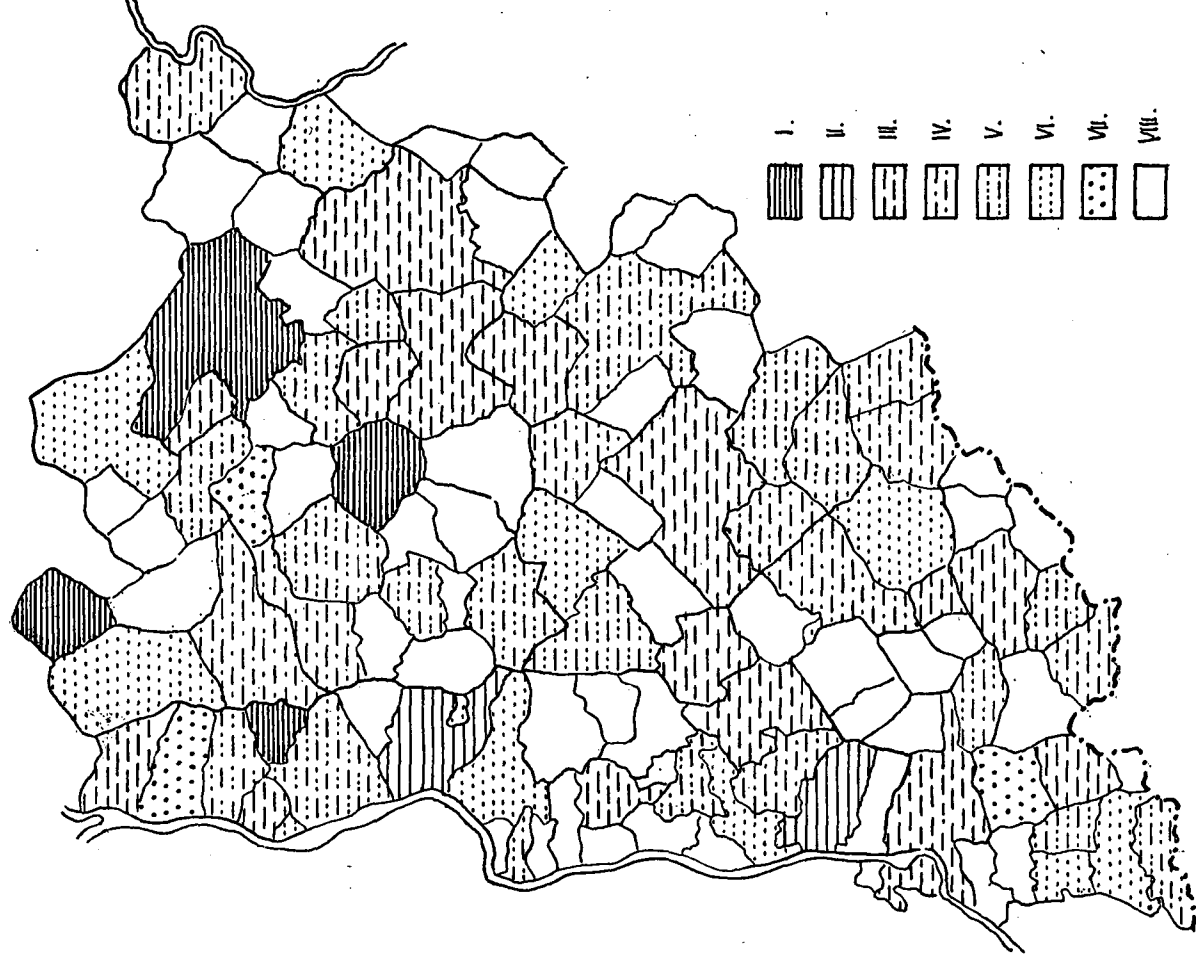
AZ F_3 FAKTOR FAKTORSÚLYAI

4. táblázat

Változók		Változat
18.	Az iparban foglalkoztatottak számának abszolút változása	0,913
9.	Az egy munkásra eső felhasznált villamos energia	0,897
20.	A foglalkozási átrétegződés üteme	0,242

5. ábra

A termelőerők területi elhelyezkedése /1989./

E faktor értékeit ábrázolva, itt is elsősorban az első három kategóriákba tartozó települések csoportjával érdemes foglalkozni. Az első kategóriába mindössze két település: Szank és Dávod tartozik. Mind a két településnek az utóbbi 10 évben történt nehézipari fejlesztése eredményezte a magas faktor értékét, hasonlóan a II. és III. kategóriák esetében is: Kiskunhalas, Bácsbokod, Soltvadkert, Dunapataj, Csátalja, Solt, Jakabszállás, Nemesnádudvar, Dusnok, Tiszakécske, Csengőd, Jánoshalma, Izsák, Kunszentmiklós, Miske, Sükösd, Kelebia és Lajosmizse. Ezen a húsz településen az elmúlt 10—15 évben változott az aktív keresők foglalkoztatottsági szerkezete, elsősorban az ipar ágazatai számára kedvezően. A megye többi településén ezen faktor értéke alapján stagnáció — sőt pl. Kecskemét esetében erőteljes csökkenés — tapasztalható. Ami éppen az előző két faktor erősségével szemben indokolható.

Az F_4 faktor értékét 6,6%-kal értékelhetjük. Az egyes változók negatív előjellel vesznek részt a faktor értékének alkotásában.

AZ F_4 FAKTOR FAKTORSÚLYAI

5. táblázat

Változók		Változat
22.	Az 1000 lakosra jutó ipari foglalkoztatottak száma	0,906
21.	Az ipari beruházások alakulása	0,904

E faktor értékeit ábrázolva az első három kategóriába tartozó települések száma meglehetősen kevés: Kecskemét, Baja, Kalocsa, Szank, Kiskunhalas, Csátalja, Kiskunfélegyháza, Dunavecse, Balotaszállás, Kunszentmiklós és Kiskőrös.

A jövőben mindenképpen ezeknek az ipari fejlődését kell szorgalmazni. Viszont a IV. kategóriába tartozó települések közül jónéhány település iparfejlesztése indokolható a jövőben (Solt, Mélykút, Lajosmizse, Bácsalmás, Tiszakécske, Zsana, Laki-telek, Szakmár). Különösen indokoltnak látszik a Duna és Tisza mentén levő települések ipari fejlesztése.

Az F_5 és F_6 faktorok értékei 5,6 és 5,3%-kal magyarázzák az ipar fejlesztését.

AZ F_5 FAKTOR FAKTORSÚLYAI

6. táblázat

Változó		Változat
10.	Az egy munkásra jutó erőgépek, villanymotorok teljesítő-képessége	0,879
20.	A foglalkozási átrétegződés üteme	0,658
3.	Az egy munkásra jutó felhasznált villamos energia	0,564

Az F_5 faktor tartalma közelít az ipar termelési, termelékenységi fejlettségéhez a megyében. Ennek alapján az első kategóriába csak 5 település tartozik: Szank, Kecskemét, Jakabszállás, Kiskunhalas és Izsák. A kisebb települések esetében az utóbbi évek iparosításának eredményeként kerültek ebbe a csoportba ezek a települések.

AZ F_0 FAKTOR FAKTORSÚLYAI

Változó		Változat
16.	Az ipari munkások koncentrálttsága	0,817
14.	A könnyűipar intenzitási mutatója	0,725
17.	Az ipari állóeszközök koncentrálttsági foka	0,693
15.	Az élelmiszeripar intenzitási foka	0,693
13.	A nehézipar intenzitási foka	0,622

E faktor tartalmát meghatározó változók száma meglepően sok és igen magas értéket képviselnek. Összességében viszont ennek a faktornak értéke a legalacsonyabb. Amiből arra lehet következtetni, hogy a megye ipari fejlődése közepesnek mondható. Az ipari funkcióval rendelkező települések száma nem növekedett az utóbbi évtizedben, a termelékenység emelkedése is csak néhány településre koncentráldott. Ezzel szemben a települések agrár jellege, illetve a mezőgazdasági ipara erősödött.

IV. Összefoglalás

Bács-Kiskun megye iparának termelékenysége az elmúlt évben hasonló volt, mint az országé (2,5%). Legjelentősebben a nehézipar termelékenysége emelkedett. Nem maradt el a könnyűipar sem, viszont az élelmiszeripar igen. Az ipari termelés szektoronkénti bontásban — a minisztériumi ipar jelentősen, viszont a szövetkezeti legalacsonyabban emelkedett.

Bács-Kiskun megye ipari termelése stagnációjának okai: pl. rendelkezések hiánya hazai, rubel vagy nem rubel elszámolású piacon. Továbbá a könnyűipari egységeknél mennyiségi és minőségi problémák, vagy termelő kapacitások csökkenése, kiesése, a nem kielégítő műszaki színvonal.

Bács-Kiskun megyében a nehézipar termelékenysége számottevően javult, némileg a könnyűiparban is, viszont az élelmiszeriparban csökkent.

1985-ben az ipari foglalkoztatottak száma némileg emelkedett (64 ezer fő), a létszámgyarapodás az élelmiszer- és könnyűipar ágazataiban jellemző, a nehéziparban alig, az egyéb ipar területén pedig csökkenés következett be. E foglalkoztatotti létszámon belül a fizikai dolgozók aránya 82%.

A megye ipari fejlődési iránya nem követi az országét, néhány területen erőteljes a lemaradás, néhol viszont a fejlődés szembetűnő.

IRODALOM

- [1] ASZTALOS, I.—SÁRFALVI, B. (1960). A Duna—Tisza köze mezőgazdasági földrajza. Akadémiai Könyvkiadó, p. 394.
- [2] BARTA, GY.—ÉNYEDI, GY. (1981). Iparosítás és a falu átalakulása. Közgazd. és Jogi Kiadó, Budapest, 206.
- [3] BELUCZKY, P.—SIKOS, I. Településalakító folyamatok Bács-Kiskun megye falusi településeiben. Földrajzi Értesítő pp.
- [4] BERCSÉNYI, Z. 1973. A vidéki ipartelepítés Bács-Kiskun megyei sajátosságai. Területi Statisztika pp. 135—146.

- [5] BERÉNYI, I. 1965. Kiskörös vonzásterülete. Földrajzi Értesítő pp. 113—130.
- [6] CSATÁRI, BÁLINT (1984). A községek népességmegtartó képessége Bács megyében (összefoglaló) Kecskemét p. 59.
- [7] FARKAS, V. (1983). Az élelmiszeripari tevékenység alakulása Bács-Kiskun megyében.
- [8] (KRAJKÓ, GY.—MÉSZÁROS, R. (szerk.) (1984.) Bács-Kiskun megye gazdasági földrajza. Kecskemét p. 405.
- [9] LETTRICH, E. (1978). Városodásunk mai sajátosságai. Földrajzi Értesítő pp. 45—65.
- [10] MOHOLI, K. (1973). Tanyatelepülés és a mezőgazdasági termelés a Duna—Tisza köze homokterületein. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közlemények, Szeged, pp. 99—117.
- [11] PÁL, Á.—MOHOLI, K. (1984). Bács-Kiskun megye pp. 52—70 Szerk. Frisnyák S.: Budapest és a megyék földrajza.
- [12] PETRI, E.: Bács-Kiskun megye hagyaték.
- [13] SÁNTHA JÓZSEFNÉ (1986). Aprófalvak kialakulása és típusai Bács-Kiskun megyében. Statisztikai Szemle pp. 176—187. pp. 300—307.
- [14] TATAI, Z. (1973). Bács-Kiskun megye iparosítása, Földrajzi Közlemények, pp. 68—74.
- [15] TÓTH, J. (1980). A területfejlesztés eredményei és feladatai az Alföldön. Alföldi Tanulmányok IV. Békéscsaba, pp. 147—161.
- [16] V. TAJTI, E. (1958). Népességföldrajzi vizsgálatok a Duna—Tisza közén. Földrajzi Értesítő pp. 167—199.
- [17] VÖRÖSMARTI, A. (1958). A Duna—Tisza köze ipara. Földrajzi Értesítő pp. 289—348.

INDUSTRIESTRUKTUR IM BEZIRK BÁCS-KISKUN

ÁGNES PÁL

Die Industrieentwicklung in den Ansiedlungen des Bezirkes Bács-Kiskun wurde mit Hilfe einer Faktorenanalyse untersucht. Nach den Faktorenwerten der Industrieentwicklung konnten die folgenden Ansiedlungseinheiten festgestellt werden:

I. Stark industrialisierte, II. Industrialisierte, III. Mittelmässig industrialisierte, IV. Sich in der Industrialisierung befindende, V. alte traditionelle ländlich-örtliche Industrie treibende, VI. schwach industrialisierte, VII. industriearme, VIII. nur Agrarfunktionen besitzende Einheiten.

Nach den von der Verfasserin durchgeführten Analysenergebnissen kann eine den Industrieentwicklungsgrad bestimmende hierarchische Reihenfolge festgestellt werden: Kecskemét, Baja, Kalocsa, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Kiskörös, Tiszakécske, Kerekegyháza, Kiskunmajsa, Bácsalmás, Balotaszállás, Dunavecse, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Bácsbokod, Csátalja, Kecel és Lajosmizse.

СТРУКТУРА ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ОБЛАСТИ БАЧ-КИШКУН

ПАЛ АГНЕС

Развитие промышленности населённых пунктов в области Бач-Кишкун мы рассматривали с помощью фактор-анализа. По фактору промышленной развитости нами были установлены следующие категории: I. населённые пункты с сильно развитой промышленностью, II. с развитой промышленностью, III. со средне развитой промышленностью, IV. населённые пункты, в которых промышленность только начинает развиваться, V. населённые пункты, в которых продолжают сохраняться традиционные для Альфельда отрасли промышленности, VI. населённые пункты со слабо развитой промышленностью, VII. промышленно-бедные населённые пункты и VIII. населённые пункты, в которых промышленность полностью отсутствует.

На основании обширного материала с точки зрения промышленной развитости населённые пункты можно расположить в следующем иерархическом порядке: Кечкемет, Байа, Калоча, Кишкунхалаш, Кишкунфеледьхаза, Кишкёрёш, Тисакечке, Керекедьхаза, Кишкунмайша, Бачальмаш, Балотасалаш, Дунавече, Кунсентмиклош, Сабадсалаш, Бачбокод, Чаталья, Кецель и Лайошмиже.